

Lukutaito luo hyvinvointia – innosta lasta lukemaan

Pia Lumme ja Johanna Osvath-Jussila 2019, Lukuliike, Opetushallitus

Lukemisen hyödyt ovat kiistattomat niin yksilöllisellä kuin laajemmin yhteiskunnallisella tasolla. Lukemisen hyödyistä puhuttaessa tulisi ottaa huomioon eri ikäisten lukeminen sekä monilukutaito. Ilman läheisten ja rakenteiden tukea lukeminen jää vaikeasti saavutettavaksi.

Lukemisen hyödyistä on julkaistu paljon tutkimuksia, jotka ovat päätyneet jokseenkin samoihin tuloksiin: lukeminen kasvattaa yksilön empatiakykyä ja parantaa sosiaalisia taitoja. Esimerkiksi tutkijat **George Dugdale** ja **Christina Clark** (2008) ovat tutkimuksessaan tuoneet esiin korrelaatioita lukeneisuuden ja hyvän elämän välillä – he esittävät, että lukeneisuudella on myönteinen vaikutus perhe-elämään, terveyteen ja yhteiskunnalliseen valveutuneisuuteen.

Lukemisen hyödyt jaotellaan eri tasoihin: voidaan puhua yksilöllisistä, yhteiskunnallisista ja historiallisista hyödyistä – ja sitten voidaan puhua hyödyttömyydestä.

Lukemisen hyödyistä ja hyödyttömyydestä

Lukeminen on tehokas tapa alentaa stressitasoa (Lewis 2009) ja sillä voidaan ehkäistä ikääntymisen aiheuttamia sairauksia kuten aivojen rappeutumista ja dementiaa (Wilson et al 2013). Lapsille lukeminen vähentää sekä lapsen että aikuisen stressitasoja ja saa lapsen nukkumaan pidempään (Heikkilä-Halttunen 2015). Yksilölliset hyödyt ovat tarkemmin listattuna Lukukeskuksen blogitekstissä [10 faktaa lukemisesta](#).

Yhteiskunnan näkökulmasta lukeneisuudella ja koulutuksella on myös kiistaton yhteys; jos lapsi lukee, on todennäköisempää, että hän hankkii myöhemmin elämässään korkeamman koulutuksen. Bruttokansantuotteen kannalta lukemisella on näin myös yhteys tuottavuuteen (Idström 2016, 25). Lisäksi lukeminen edistää tasa-arvon toteutumista.

Kirjastopalveluihin tulisi suhtautua myös hyvinvointipalveluna. Kirjastot itsessään toimivat lukemiseen kannustamisen ohella kaupunkilaisten olohuoneina, jossa voi viettää vapaa-aikaa ja tutustua ihmisiin. Tutkijat **Emma Hayes** ja **Anne Morris** (2005) kirjoittavat, että kirjasto näyttölee erityisen tärkeää roolia työttömien, eläkeläisten, pätkätyöläisten ja yksinasuvien elämässä. Kirjasto voi myös olla tärkeä integroitumisen ja sosiaalisuuden paikka maahanmuuttajille (Audunson et al. 2011). Tosin Suomen erityispiirre on, että meillä

arvostetaan enemmän kirjastoa ennemmin aineiston kuin ajanviettopaikan tarjoajana, toisin kuin esimerkiksi Tanskassa ja Norjassa (Nummela 2008).

Lisäksi niihin kotikunnan tuttuihin kirjastoihin on tallennettu koko ihmisen erityislaatuisuuden avain. Kirjoitus- ja lukutaito on mahdollistanut myös kumulatiivisen kulttuurin, joka erottaa meidät muista eläimistä. Ilman kumulatiivista kulttuuria meillä ei olisi sitä tietoa ja kulttuuria, joka mahdollistaa ihmiselämän tällaisenaan (Telkänranta 2016).

Kaikkien yllä lueteltujen hyötyjen lisäksi tulee muistaa, että kirjallisuus on itseisarvoista. Kirjallisuutta tulee arvostaa ja ylläpitää sen itsensä vuoksi ja sitä voi tarkastella myös erillään lukutaidon käsitteestä. Kirjallisuutta hyödyttömyyden näkökulmasta ovatkin pohtineet esimerkiksi kirjallisuudentutkija **Maria Mäkelä** ja kirjailija-toimittaja **Tommi Melender**. Kun kirjallisuus käsitetään taiteena, voidaan samalla myöntää, että taiteen ei tarvitse olla terveellistä tai kehittävä.

Lasten ja nuorten monilukutaito

Lukutaidosta puhuttaessa ei kuitenkaan tulisi enää tänä päivänä puhua vain kirjoista. Laajemman näkökulman ajankohtaiseen lukutaidon ymmärtämiseen tarjoaa *monilukutaidon* käsite, joka ottaa huomioon erilaisia tekstejä, kuvia, auditiivisia sisältöjä ja näiden konvergenssia. Monilukutaito liittyy suoraan siihen, miten ihminen tuottaa myös itse sisältöä esimerkiksi sosiaaliseen mediaan ja ymmärtää tuottamansa sisällön implikaatiot.

Tutkija **Maryanne Wolf** (2018) puoltaa monilukutaitoa inklusiivisena käsitteenä: ”Kriittinen ajattelu, empatia ja muut pitkäjänteisen lukemisen prosessit saattavat olla uhattuna uudessa digitaalisessa kulttuurissa, mutta ongelmaa ei pitäisi lähestyä yksinkertaisella painotuotteiden ja digitaalisen lukemisen vastakkainasettelulla”. Wolf kirjoittaakin, että nyky maailmassa tarvitaan sekä pitkäjänteistä ja silmäilevää lukutaitoa – molemmat ovat elintärkeitä.

Kansallinen erityispiirteemme on, että tyttöjen ja poikien välinen osaamiskuilu lukutaidossa on suurempi kuin missään muussa OECD-maassa. Monilukutaito on avainkysymys, kun pohditaan, miten pojat saadaan mukaan lukutalkoisiin. Myös esimerkiksi tarinalliset videopelit voivat kartuttaa monilukutaitoa. Lukutaito näyttöleekin suurta roolia myös syrjäytymisen ehkäisemisessä.

Poikien ja tyttöjen selvästä erosta huolimatta lukutaidosta ei pidä tehdä läpeensä sukupuolittunutta kysymystä. Jos pojat leimataan lukutaidottomiksi, on vaarana, että tähän kategoriaan itsensä tuntevat identifioituvat kyseiseen rooliin entistä vahvemmin. Nuorille tarvitaankin kaiken näköisiä eri sukupuolia edustavia lukevia esikuvia.

Kuinka innostaa lapsia ja nuoria lukemaan?

Kun katsotaan lukutaitoa koulutuksellisesta näkökulmasta, aikuisilla on suuri rooli lasten ja nuorten monilukutaidon jalostamisessa. Kansainvälisessä lasten lukutaitotutkimuksessa vuodelta 2016 (Leino et al.) todettiin, että kotitaustan lisäksi nimenomaan omien vanhempien lukutottumukset ja asenteet ovat suurimpia tekijöitä neljäsluokkalaisten lukuinnon luomisessa. Siksi huolestuttavaa onkin, että aikuisten itsensä asenteet lukemiseen ovat muuttuneet: huoltajilla on vähenevässä määrin aikaa, jaksamista tai kiinnostusta lukemista kohtaan.

Haasteeseen on pyritty vastaamaan esimerkiksi tarjoamalla lapsille perheen ulkopuolisia lukemiseen kannustavia aikuisia (esim. Niilo Mäki Instituutin lukumummit ja -vaarit) sekä nostamalla julkisuuden henkilöitä lukulähettiläiksi ja -idoleiksi (esim. Lukukeskuksen Lukuliike koulussa -kampanja 2018-19).

Koska aikuisten ja lasten lukutaidot linkittyvät niin vahvasti toisiinsa, on tärkeää keskittyä molempien osaamiseen. Lukutaidon kontekstissa voidaankin puhua elinikäisestä oppimisesta. Lukutaito hyödyttää kaikkia – ihmistä, yhteiskuntaa ja maailmaa.

Opetushallituksen esitteessä Luetaan yhdessä on mainittu muutama tutkimukseen perustuva hyvä käytäntö lukemisen innostamiseksi:

- Kuuntele lasta ja keskustele lapsen kanssa lukemisesta ja kirjoista
- Lue lapselle ja lapsen kanssa
- Lue itse lapsen nähden
- Anna lapsen lukea ja kirjoittaa leikisti
- Tarjoa lapselle monipuolista luettavaa (lehdet, elokuvat, äänikirjat, kaunokirjat, sarjakuvat, pelit jne.)
- Kannusta lukevaa lasta

Vinkkejä lukemiseen:

www.luelapselle.fi

www.lukukeskus.fi/

www.lukemo.fi

www.lapsenmaailma.fi/kategoria/blogit/kiikkuva-kirjapylly/

<https://lastenkirjahylly.blogspot.com/>

www.monilukutaito.com/

www.lukuklaani.fi/fi/etusivu

Lähteet

Audunson, R. et al. 2011. Public libraries: a meeting place for immigrant women? *Library & Information Science Research* 07/2011, 33(3), 220–227.

Dugdale, G. & Clark C. 2008. *Literacy changes lives: An advocacy resource*. London: National Literacy Trust.

Hayes, E. & Morris, A. 2005. Leisure role of public libraries: user views. *Journal of Librarianship and Information Science* 37,3 (2005), 131–138.

Idström, A. 2016. Kirjastojen hyötyvaikutukset tutkimusten valossa. Teoksessa N. Sandelius (toim.) *Hyötyä, taitoa, elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia*. Kuntaliitto, Helsinki, 23–42.

Leino K. et al. 2016. *Lukutaito luodaan yhdessä: kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016)*

Lukukeskus. 2017. 10 faktaa lukemisesta: <https://lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2017/>

Nummela, M. 2008. *Kirjastojen kansallinen asiakaskysely 2008*. Kansalliskirjasto, kirjastoverkkopalvelut.

Telkänranta, H. 2016. *Eläin ja ihminen – mikä meitä yhdistää?* SKS.

Vettenranta, J. et al. 2016. *PISA 15 Ensituloksia*. OKM.

Wilson, R. et al. 2013. Life-span cognitive activity, neuropathologic burden, and cognitive aging. *NEUROLOGY* 81:4, 2013.

Wolf, M. 2018. *Silmäilystä on tullut normaali tapa lukea*. Suom. Tommi Kakko. *Niin&Näin* 1/19, s. 35-38.